

СУЧАСНИЙ СТАН ЕКСПОРТУ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Шкода М.С. к.е.н., доцент, Ярошенко А., магістр

Київський національний університет технологій та дизайну

Анотація. Розглянуто обсяг експорту товарів промисловості в Україні за останні роки. Проведений детальний аналіз товарної структури зовнішньої торгівлі України. Автором визначено рекомендації щодо збільшення обсягу і розвитку експорту вітчизняних товарів за кордон.

Ключові слова: технологічний експорт, експорт сировини, економічне зростання, конкурентоспроможність, промислове виробництво, стимулювання експорту, сальдо бюджету.

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ЭКСПОРТА И ЕГО ВЛИЯНИЕ НА ЭКОНОМИКУ УКРАИНЫ

Шкода М.С. к.э.н., доцент, Ярошенко А., магистр

Киевский национальный университет технологий и дизайна

Аннотация. Рассмотрены объем экспорта промышленных товаров в Украине за последние годы. Проведен детальний аналіз товарной структуры внешней торговли Украины. Автором определены рекомендации по увеличению объема и развития экспорта отечественных товаров за границу.

Ключевые слова: технологический экспорт, экспорт сырья, экономический рост, конкурентоспособность, промышленное производство, стимулирования экспорта, сальдо бюджета.

THE MODERN EXPORT STATE AND ITS EFFECTS AT THE ECONOMY OF UKRAINE

Shkoda M., Yaroshenko A.

Kyiv National University of Technologies and Design

Abstract. We consider exports of goods in Ukraine in recent years. The commodity structure of foreign trade in Ukraine was analysed. The author defines recommendations for increasing and developing of exports in Ukraine abroad.

Keywords: technological export, export of raw materials, economic growth, competitiveness, industrial production, export promotion, budget balance.

Постановка проблеми. Ефективний експорт являє собою показник розвитку економіки країни та збільшення прибутку державних підприємств. Український експорт протягом останніх років переживає складні часи.

Ми втратили найбільший ринок збуту та виробничі потужності для традиційного експорту, кон'юнктура світового ринку також була несприятливою. У зв'язку з цими та іншими факторами, обсяги українського експорту значно скорочувалися.

Проте проаналізувавши останні показники можна дізнатися точно про ситуацію щодо української торгівлі та результати за підсумками року, що допоможе розвитку відчизняної економіки в цілому.

Аналіз останніх досліджень та невирішена частина проблеми. Дослідженням проблеми експорту займалися провідні вітчизняні та зарубіжні вчені: Т.Л. Вишинська, О.В. Генералов, І.М. Севрук [1]. Так, А. Мазаракі вважає: «Для поживлення експорту велике значення матиме поліпшення якості товарів, збереження залежності України від імпорту енергоносіїв, збільшення споживання домогосподарств, зростання українського ВВП» [3]. В статті Ю. Макогона розглянуто зовнішню торгівлю та інвестиції України з погляду секторальних змін і стратегічних пріоритетів її вдосконалення. Також порушуються питання

енергетичної й економічної безпеки країни у контексті її участі в міжнародних організаціях та інтеграційних об'єднаннях [4]. Т.М. Мельник пропонує використовувати методика зіставлення даних зовнішньої торгівлі для прогнозування обсягів іллегального імпорту та експорту з метою визначення ймовірних втрат митних платежів при імпорті товарів в Україну [5]. О.В. Єлісеєнко пропонує для активізації зовнішньої торгівлі України використовувати методи державної політики стимулювання експорту й підвищення конкурентоспроможності товарів вітчизняного виробництва [6]. На сьогоднішній день важливим питанням залишається розвиток України на теренах зарубіжної торгівлі, адже це є показником розвитку економіки в майбутньому і залучення закордонних інвестицій. Недостатність аналітичних досліджень на тему експорту в Україні перешкоджає пошуку головних проблем в системі. Необхідно зробити аналіз ситуації зовнішньої торгівлі в Україні для того, щоб успішно розвиватися в цієї галузі.

Постановка завдання. Мета статті являє собою дослідження сучасного стану експорту в Україні та окреслення перспектив її подальшого розвитку.

Основні результати дослідження. Експорт товарів – це продаж та вивезення товарів за кордон з метою їх реалізації на зовнішніх ринках через передання у власність контрагенту в іншій країні. Умови та результати експортної діяльності країни значною мірою визначають характер її участі в системі міжнародної торгівлі та інших форм співробітництва за її участі.

Обсяги експорту визначають обсяги імпорту. Можливі коливання двох показників, які за результатами отриманого року можуть впливати на збільшення або зменшення зовнішньої заборгованості країни, або, навпаки, її кредитних активів. Традиційно основу українського товарного експорту становить продукція металургійної промисловості, машинобудування, хімічної та нафтохімічної промисловості, агропромислового комплексу, легкої, харчової і місцевої промисловості. Легко бачити, що для України характерним є домінування в експорті такої промислової продукції, яка потребує значних виробничих потужностей, але не має суттєвого наукового вмісту. Її виготовлення супроводжується надмірними навантаженнями на навколишнє середовище. У довгостроковій перспективі така спеціалізація неминуче приведе до закріплення за державою несприятливого статусу в системі міжнародних кооперацій та поділу праці, її перетворення на макросуб'єкти допоміжного, екологічно брудного виробництва. Розуміння цього спонукає до проведення виваженої регіональної політики з урахуванням необхідності модернізації традиційних видів виробництва у східних областях України, та розвитку експортного виробництва в її західних та центральних областях [8].

Збільшення технологічного експорту видається актуальним для України з декількох причин.

По-перше, через обґрунтовані побоювання щодо підвищеної залежності української економіки від сировинного експорту. По-друге, поліпшення структури експорту забезпечить формування передумов для стійкого економічного зростання. Несировинний експорт створює збільшення попиту, яке менше загрожує посиленням залежності від кон'юнктури світових цін[9], тим паче цього слід очікувати від технологічного експорту. В багатьох країнах із переважанням сировинного експорту траєкторія стійкого економічного зростання порушувалася «несподіваним» погіршенням платіжного балансу внаслідок раптового зниження цін на сировину, в українському випадку – світових цін на метал. По-третє, відбувається посилення імпульсів для реалізації моделі інноваційно-технологічного зростання, яка передбачає підвищення якісної конкурентоспроможності та відхід від сировинної орієнтації економіки. Зв'язок між обома показниками може бути взаємним, коли переорієнтація від сировинного на несировинний експорт (наприклад, через зміцнення грошової одиниці) посилює інноваційну компоненту експорту зокрема і виробництва загалом. Для кращого розуміння ситуації розвитку експорту України, проаналізуємо дані останніх років щодо товарної структури зовнішньої торгівлі України (табл. 1).

Таблиця 1

Товарна структура експорту та імпорту України

Показники	Експорт				Імпорт			
	2015		2016		2015		2016	
	млн дол. США	%	млн дол. США	%	млн дол. США	%	млн дол. США	%
Всього	35420 (-29%)	100,0	33571 (-5,2%)	100,0	38875 (-32,6%)	100,0	40364 (+3,8%)	100,0
Продовольчі товари та сировина для їх виробництва	14479 (-13,1%)	40,9	15253 (+5,4%)	45,4	3407 (-43,4%)	8,8	3862 (13,4%)	9,6
Мінеральні продукти	2672 (-49,5%)	7,5	2390 (-10,5%)	7,1	11180 (-26,7%)	28,8 %	8064 (-27,9%)	20,0
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей	2436	6,9	1833	5,5	7535 (-26,9%)	19,4	8294 (10,1%)	20,5
Деревина та вироби з неї	1540 (-34,7%)	4,3	1511 (-24,8%)	4,5	935 (-36,2%)	2,4	1033 (10,4%)	2,6
Промислові вироби	503 (-28,5%)	1,4	463 (-7,9%)	1,4	1749 (-33,1%)	4,5	1957 (11,9%)	4,8
Чорні та кольорові метали та вироби з них	9166 (-38,7%)	25,9	8099 (-11,6%)	24,1	1897 (-40,9%)	4,9	2190 (15,5%)	5,4
Машини, устаткування, транспортні засоби	3343 (-38,5%)	9,4	2748 (-17,8%)	8,2	7509 (-30,0%)	19,3	10353 (37,9%)	25,6
Різне (з урахуванням неформальної торгівлі)	1282	3,6	1274	3,8	4664	12,0	4611	11,4

Джерело: узагальнено авторами на основі [10].

Дані табл. 1 дають можливість зробити кілька висновків, а саме:

1. В українському експорті в 2016 році домінували продовольчі товари та сировина для їх виробництва (45,4%) та чорні та кольорові метали та вироби з них (24,1%), причому в 2016 році обсяги експорту продовольчих товарів та сировини для їх виробництва зросли як в абсолютному, так і у відносному вимірі.

2. Що стосується імпорту, то в 2016 році спостерігалось зростання обсягів імпорту всіх товарних груп крім мінеральних продуктів та категорії «різне», при цьому найвищі темпи зростання продемонструвала товарна група «Машини, устаткування, транспортні засоби» –137,9%.

Очевидно, що зменшення споживання імпортової сировини (товарна група «Мінеральні продукти») в абсолютному вимірі пояснюється скороченням попиту внаслідок кризи в економіці України, девальвації гривні, запровадженням нової схеми закупівлі природного газу тощо.

3. Україна в 2106 році переважно імпортувала машини, устаткування та транспортні засоби, (25,6%), мінеральні продукти (20,0%) та продукцію хімічної та пов'язаною з нею галуззю (20,5%).

Але для більш широкого розуміння проблеми розвитку вітчизняного експорту слід проаналізувати обсяги зовнішньої торгівлі товарами за регіонами України (табл. 2).

Таблиця 2

Обсяги експорту товарів за регіонами України у 2016 році

Регіон	Експорт		
	тис. дол. США	у % до 2015	у % до загального обсягу
Україна	36362801,5	95,4	100,0
у тому числі			
Вінницька	970358,3	114,6	2,7
Волинська	602263,7	95,3	1,7
Дніпропетровська	5859667,5	91,6	16,1
Донецька	3428478,5	92,8	9,4
Житомирська	461775,3	104,6	1,3
Закарпатська	1165337,2	106,5	3,2
Запорізька	2289912,3	78,1	6,3
Івано-Франківська	545586,4	146,3	1,5
Київська	1696595,1	100,4	4,7
Кіровоградська	425137,2	104,6	1,2
Луганська	435547,0	169,0	1,2
Львівська	1258257,6	104,3	3,5
Миколаївська	1664779,6	103,9	4,6
Одеська	1517770,0	87,9	4,2
Полтавська	1434992,9	96,9	3,9
Рівненська	310656,0	82,1	0,9
Сумська	532107,1	87,7	1,5
Тернопільська	287831,2	98,9	0,8
Харківська	1020519,1	77,8	2,8
Херсонська	245035,6	102,8	0,7
Хмельницька	314372,4	78,3	0,9
Черкаська	468563,2	107,9	1,3
Чернівецька	105691,9	97,6	0,3
Чернігівська	426824,1	77,4	1,2
м.Київ	8558160,2	97,9	23,5

Джерело: узагальнено авторами на основі [11].

На основі даних з таблиці можна зробити висновок про обсяги експорту України за регіонами, а саме:

1. В українському експорті в 2016 р. домінував експорт у м. Києві (23,5%) та Дніпропетровській області (16,1%) порівняно з 2015 р., у м. Києві (97,9%) та Дніпропетровській області (91,6%)

2. Для 2016 р. була характерна різноспрямована ситуація. З одного боку, збереглися деякі тогорічні негативні тенденції, зокрема такі, як запровадження Російською Федерацією ембарго щодо українських продовольчих товарів та застосування до вітчизняного експорту РНС; обмеження та ускладнення транзиту територією РФ; нестабільна політико-економічна ситуація в окремих районах Луганської та Донецької областей, викликана продовженням військової агресії з боку Росії; значна сировинна спрямованість вітчизняного експорту;

відсутність доступу до кредитних ресурсів та системні проблеми розвитку зовнішньоекономічної діяльності (відшкодування ПДВ, валютне, митне та податкове регулювання). З іншого боку – з'явилися окремі позитивні ознаки у вигляді поживлення попиту на деякі товари українського експорту при одночасному продовженні зростання виробництва промислової продукції [12]. Для подальшого аналізу розглянемо показники експорту України з огляду на географічну складову (табл. 3).

Таблиця 3

Географічна структура експорту товарів за 2015-2016 роки

Країна	Експорт				Імпорт			
	2015		2016		2015		2016	
	млн дол. США	%	млн дол. США	%	млн дол. США	%	млн дол. США	%
Всього	35420	100	33571 (94,8%)	100	38875	100	40364 (103,8%)	100
Країни СНД	7729	21,8	5961 (77,1%)	17,8	11880	30,6	10010 (81,4%)	24,8
в т.ч. РФ	4200	11,9	3117 (74,2%)	9,3	7420	19,1	5107 (68,8%)	12,7
ЄС	10447	29,5	10700 (102,4%)	31,9	13252	34,1	14877 (112,3%)	36,9
Європа	10619	30,0	10951 (103,1%)	32,6	14500	37,3	16068 (110,8%)	39,8
Азія	12275	34,7	11734 (95,6%)	35,0	6638	17,1	8178 (123,2%)	20,3
Америка	762	2,2	719 (94,4%)	2,1	2048	5,3	2322 (113,4%)	5,8
в т.ч. США	462	1,3	416 (90,2%)	1,2	1396	3,6	1596 (114,3%)	4,0
Африка	3755	10,6	3850 (102,5%)	11,5	444	1,1	424 (95,5%)	1,1
Австралія	14	0,04	18 (130,3%)	0,05	162	0,42	116 (71,3%)	0,29

Джерело: узагальнено авторами на основі [11].

З огляду на географію вітчизняного експорту з даних, наведених в таблиці, можна зробити висновки:

1. В 2016 році імпорт перевищив рівень 2015 року, тоді як експорт в 2016 році продовжував скорочуватись у вимірі рік до року. Таким чином, відновлення зростання експорту можна очікувати лише в 2017 році за інших рівних обставин.

2. В регіональному вимірі зріс експорт до країн Європи в цілому та ЄС зокрема, Африки та Австралії. При цьому слід зазначити, що в 2016 році найбільшим ринком збуту українських товарів були країни Азії (35,0%), далі йде Європа (32,6%), в тому числі ЄС (31,9%), тоді як питома вага СНД становила всього 17% (в тому числі РФ – 9,3%). Це можна пояснити змінами позицій окремих регіонів в міжнародному поділі праці, географічною переорієнтацією українських виробників, російською агресією тощо.

3. Найбільшими експортерами в Україну в 2016 році були країни Європи (39,8%) - ЄС (36,9%), тоді як СНД включно з РФ (24,8%) займала друге місце, а країни Азії – третє (20,3%). При цьому слід зазначити, що імпорт з країн СНД (РФ) в 2016 році скоротився в річному вимірі, тоді як поставки з Європи, ЄС, Азії та Америки зросли.

Кілька висновків на майбутнє, або що потрібно і можна робити вже зараз:

1. Експорт починається вдома. Це означає, що сьогодні спроможність українських виробників утримувати свої позиції на світових ринках, диверсифікувати експорт в товарному та географічному вимірах визначається якістю національного ділового клімату в цілому та системи логістики зокрема.

2. Імпорт – це експорт. Прискорена модернізація національної економіки, інтеграція національних виробників в глобальні ланцюги вартості вимагає надійного та ефективного функціонування каналів імпорту сировини, комплектуючих та обладнання.

3. Зміна логіки політики: від маніакальних намагань покращити формальну позицію країни в Doing Index до реальних змін на краще регуляторного середовища експортно-імпортних операцій та створення відповідної системи оцінювання таких змін. На практиці такий підхід до розробки орговельної (в широкому значенні цього терміну) політики означає наступне:

- по-перше, запровадження національної системи оцінювання регуляторного режиму в цілому та політики сприяння експорту зокрема та використання спеціальних індикаторів якості регуляторного середовища саме з позицій експорту;

- по-друге, запровадження ідеології спрощення процедур торгівлі (tradefacilitation) в процес розробки та оцінювання регуляторних актів, що стосуються експортно-імпортних операцій;

- по-третє, оцінка регуляторного впливу відповідних законодавчих та нормативних актів саме з позицій експорту.

4. Радикальне поліпшення ділового клімату як стратегія:

- по-перше, гармонізація національного регуляторного режиму з регуляторними режимом ЄС;

- по-друге, концентрація зусиль на вирішенні обмеженої кількості «експортних» проблем;

- по-третє, реальний діалог з експортерами;

- по-четверте, технічне регулювання.

5. Стратегічне завдання: лідерство та розбудова інституційної спроможності Уряду розробляти та послідовно реалізовувати політику сприяння експорту [13].

Отже, основними інструментами підтримки експорту з території України на сучасному етапі є:

1) стимулювання виробництва експортної продукції, зокрема продукції високого ступеня обробки, а також наукомісткої високотехнічної продукції;

2) сприяння модернізації та технічному переозброєнню експортоорієнтованих виробничих потужностей;

3) оптимізація національного правового та нормативно-інституційного режиму здійснення експортних операцій;

4) удосконалення механізму фінансування та кредитування виробництв, які здійснюють експорт;

5) налагодження ефективної системи страхування експортних операцій;

6) забезпечення достатньої правової підтримки національного виробника, зокрема при проведенні судово-арбітражних розглядів, антидемпінгових процесів (Арбітраж – спосіб розв'язання спорів, коли обидві сторони звертаються до суддів-арбітрів);

7) забезпечення отримання сертифікатів на продукцію вітчизняного виробництва, відповідності метрологічного та стандартизаційного оформлення вітчизняної продукції вимогам західних ринків;

8) стимулювання інвестиційної діяльності як національних, так і іноземних фізичних та юридичних осіб в експортноорієнтованому секторі економіки за допомогою податкових, усього широкого спектра фінансових та організаційних механізмів;

9) вироблення системи національних пріоритетів у міжнародній торгівлі та їх практична імплементація засобами державного регулювання [8]

Висновки та пропозиції. Проаналізувавши ситуацію, що склалася на сьогоднішній день у сфері експорту товарів можна зробити висновок щодо розвитку експорту України. Відмовившись від східних сусідів, Україна нажаль не придбала нових торгових зв'язків в Європі одразу. Спочатку спостерігалася негативна тенденція в сфері експорту вітчизняних товарів. Але з часом ситуація змінилась, і отримала зворотній характер. На сьогоднішній день найбільшим імпортером українських товарів є Європейський Союз. При цьому в порівнянні з минулим роком його частка значно збільшилася і складає трохи менше 40%. В цілому ж, Україна за звітний період експортувала в ЄС на 4,5% товарів більше, ніж за цей же період минулого року. Таким чином вдалося переломити негативний тренд падіння експорту товарів в ЄС, який спостерігався раніше. Але не варто зупинятися на досягнутому, адже передові країни завжди розвиваються і розширюють торгові шляхи. Взявши приклад з успішних економічно стабільних країн можна зауважити, що слід розвивати і вдосконалювати шляхи збуту продукції закордон і розвивати експортний потенціал українських виробників.

Експортний потенціал та продаж товарів, виступають як ключове джерело економічного зростання. Збільшення частки експорту зі значною часткою доданої вартості також є важливим для зменшення залежності від імпорту товарів та ефективнішого використання вітчизняних ресурсів. В сукупності цих факторів можна зазначити, що розвиток експорту має безпосередній вплив на економіку держави і є одним з ключових факторів економічного зростання України.

Література

1. История экономических учений: учеб. пособ. / под. ред. В. Атономова, Н. Макашевой. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 784 с.
2. Мазаракі А.А. Сучасні тенденції та чинники розвитку зовнішньої торгівлі України / А.А. Мазаракі, Т.М. Мельник // Вісник КНТЕУ. – 2011. – № 2. – С. 5–11.
3. Макогон Ю.В. Зовнішньоекономічні зв'язки України і залучення інвестицій / Ю.В. Макогон // Стратегічні пріоритети. – 2008. – № 3 (8). – С. 208–218.
4. Мельник Т.М. Ілєгалізація сфери зовнішньої торгівлі товарами в Україні / Т.М. Мельник, Т.Л. Вишинська // Економічний часопис–XXI ст. – 2014. – № 7–8 (1). – С. 44–47.
5. Єлісеєнко О.В. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку зовнішньої торгівлі України / О.В. Єлісеєнко, Г.С. Скобелева // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2014. – № 4. – С. 9–12.
6. Herzer D. ExportLed Growth in Chile: Assessing the Role of Export Composition in Productivity Growth / D. Herzer, F. Novak-Lehmann, B. Siliverstovs // Discussion Papers. – 2004. – November. – No. 103. – 28 p.
7. Експорт і імпорт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.refine.org.ua/pageid-4901-1.html>.
8. Вахненко Т. Нееквівалентність зовнішньої торгівлі – фундаментальна проблема економічного розвитку країн, що розвиваються / Т. Вахненко // Економіка України. – 2005. – № 2. – С. 65–73.

9. Дані НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?showHidden=1&art_id=65613&cat_id=44446.
10. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/zd/oet/oet_u/oet0317_u.htm.
11. Даний матеріал є тезами виступу Ігоря Бураковського на Українській лакофарбовій конференції 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ier.com.ua/ua/publications/articles?pid=5503>.